

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Asqarova Maxfuza Zahiriddin qizi

Namangan davlat pedagogika instituti

Ta‘lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(boshlang‘ich talim) **mutaxassisligi magistranti**

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23254239>

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirishning ahamiyati va pedagogik imkoniyatlari haqida fikr yuritiladi. Bugungi kunda ta‘lim jarayonida o‘quvchiga faqat tayyor bilim berish yetarli emas. O‘quvchi mustaqil fikrlashi, savol berishi, turli vaziyatlarga o‘z nuqtayi nazaridan yondashishi, muammolarga yangi yechimlar topishi va o‘z fikrini erkin ifodalashi kerak. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf davri bunday ko‘nikmalarni shakllantirish uchun qulay bosqich hisoblanadi. Maqolada muammoli ta‘lim, didaktik o‘yinlar, loyiha metodi, “aqliy hujum”, fanlararo integratsiya, mustaqil topshiriqlar va raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali o‘quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, o‘qituvchining o‘quvchini qo‘llab-quvvatlashi, uning fikrini hurmat qilishi va xatolarni o‘rganish jarayonining bir qismi sifatida qabul qilishi kreativ fikrlashni rivojlantirishda muhim omil ekanligi ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, kreativ fikrlash, ijodkorlik, mustaqil fikrlash, innovatsion ta‘lim, pedagogik yondashuv, muammoli ta‘lim, didaktik o‘yin, loyiha metodi, o‘quv motivatsiyasi, fanlararo integratsiya.

Matn. Hozirgi kunda jamiyat hayotining barcha sohalarida tezkor o‘zgarishlar yuz bermoqda. Bunday sharoitda ta‘lim oldida turgan asosiy vazifalardan biri o‘quvchilarni mustaqil fikrlaydigan, yangilikka intiladigan va turli muammolarga yechim topa oladigan shaxs sifatida tarbiyalashdan iborat. Shu sababli zamonaviy ta‘limda kreativ fikrlash tushunchasiga katta e‘tibor berilmoqda. Kreativ fikrlash deganda insonning mavjud bilimlaridan foydalanib, yangi g‘oyalarni ilgari surishi, muammoga turli tomonlardan qarashi va odatdagidan farqli yechimlarni topishga harakat qilishi tushuniladi. Bu qobiliyat faqat ijodkorlik bilan bog‘liq bo‘lib qolmay, balki o‘qish, yozish, hisoblash, muammolarni hal qilish va kundalik hayotdagi vaziyatlarda ham namoyon bo‘ladi. Boshlang‘ich sinf davri bolaning dunyoqarashi, fikrlashi va qiziqishlari faol shakllanadigan muhim bosqichdir. Bu davrda bolalar ko‘p savol beradilar, atrofdagi voqealarga qiziqadilar, turli narsalarni tasavvur qiladilar va o‘z fikrlarini bildirishga intiladilar. Shuning uchun aynan boshlang‘ich ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning tabiiy qiziqishi va ijodiy imkoniyatlarini to‘g‘ri yo‘naltirish katta ahamiyatga ega. Agar o‘qituvchi bolaning savollarini qo‘llab-quvvatlasa, unga mustaqil fikrlash va izlanish imkoniyatini bersa, o‘quvchida kreativ fikrlash ko‘nikmalari asta-sekin rivojlanib boradi.

Kreativ fikrlashni rivojlantirish uchun, eng avvalo, dars jarayonini faqat tayyor ma‘lumotlarni tushuntirishga asoslanmaslik kerak. O‘quvchi darsda faol ishtirok etishi, savollarga javob berishi, o‘z fikrini aytishi, guruh bilan ishlashi va turli topshiriqlarni mustaqil bajarishi zarur. Masalan, matematika darsida masalani faqat bitta usulda yechishni talab qilish o‘rniga, “Bu masalani yana qanday usulda yechish mumkin?” degan savol berish mumkin. Bunday topshiriq o‘quvchini o‘ylashga va boshqa yechimlarni izlashga undaydi. Ona tili yoki

o‘qish darslarida esa o‘quvchiga hikoyaning davomini o‘zi tuzish, qahramonning xatti-harakatiga o‘z munosabatini bildirish yoki voqeani boshqa tarzda yakunlash taklif qilinishi mumkin. Bunday mashg‘ulotlar bolaning tasavvurini kengaytiradi va mustaqil fikrlashga yordam beradi. Kreativ fikrlashni rivojlantirishda muammoli ta‘lim usulidan foydalanish ham samarali hisoblanadi. Muammoli ta‘limda o‘quvchiga tayyor javob berilmaydi. Aksincha, unga o‘ylashni va izlanishni talab qiladigan savol yoki vaziyat taklif etiladi. Masalan, tabiiy fanlar darsida “Nima uchun ayrim o‘simliklar quyoshga qarab o‘sadi?” yoki “Agar o‘simlikka uzoq vaqt suv berilmasa, nima bo‘ladi?” kabi savollar berish mumkin. O‘quvchilar o‘z taxminlarini aytadilar, fikrlarini asoslaydilar va tajriba yoki kuzatish orqali xulosa chiqaradilar. Bu jarayonda bola tayyor bilimni yodlab olishdan ko‘ra, bilimni o‘zi izlab topishga harakat qiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘yin juda tabiiy va qiziqarli faoliyat hisoblanadi. Shuning uchun darslarda didaktik va ijodiy o‘yinlardan foydalanish kreativ fikrlashni rivojlantirishning samarali usullaridan biridir. Masalan, “Hikoyani davom ettir”, “Agar men ixtirochi bo‘lsam”, “Bu narsadan yana qanday foydalanish mumkin?”, “Sirli predmet” kabi o‘yinlar o‘quvchilarni erkin fikrlashga undaydi. Oddiy bir buyumga bir nechta yangi vazifa topish ham bolalarning tasavvurini rivojlantiradi. Masalan, oddiy qog‘ozdan faqat yozish uchun emas, balki turli shakllar, o‘yinchoqlar yoki foydali buyumlar yasash mumkinligini o‘quvchilarning o‘zlari taklif qilishlari mumkin. Bunda eng muhimi, bolaning fikrini darhol noto‘g‘ri deb baholamaslikdir. Kreativ fikrlashni rivojlantirishda “aqliy hujum” usulidan ham foydalanish mumkin. Ushbu usulda o‘quvchilarga ma‘lum bir muammo yoki savol beriladi va ular imkon qadar ko‘proq fikr bildiradilar. Masalan, “Maktabimizni yanada chiroyli qilish uchun nimalar qilish mumkin?”, “Suvni qanday tejash mumkin?”, “Kitob o‘qishni qanday qilib yanada qiziqarli qilish mumkin?” kabi savollar o‘quvchilarning ijodiy fikrlashini faollashtiradi. Dastlab barcha fikrlar tinglanadi, keyin ular birgalikda tahlil qilinadi. Shu orqali o‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin aytishga, boshqalarning fikrini tinglashga va yaxshi g‘oyalarni tanlashga o‘rganadilar.

Boshlang‘ich ta‘limda loyiha metodidan foydalanish ham o‘quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi. Loyiha jarayonida o‘quvchi ma‘lum bir mavzuni mustaqil yoki guruh bilan o‘rganadi, ma‘lumot to‘playdi, uni tahlil qiladi va yakunda biror mahsulot yaratadi. Masalan, “Mening yashil maktabim”, “Tabiatni asraymiz”, “Sog‘lom ovqatlanish”, “Oilamizdagi kitoblar” kabi kichik loyihalarni tashkil etish mumkin. O‘quvchilar loyiha davomida rasm chizishlari, ma‘lumot yig‘ishlari, savollar tuzishlari, jadval va diagrammalar tayyorlashlari hamda o‘z ishlarini sinfdoshlariga taqdim etishlari mumkin. Bunday faoliyat ularda nafaqat kreativ fikrlashni, balki hamkorlik qilish, muloqot qilish va o‘z fikrini himoya qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Kreativ fikrlashni rivojlantirishda fanlararo bog‘liqlikdan foydalanish ham muhim. Bir mavzuni bir nechta fan bilan bog‘lab o‘rganish o‘quvchilarga bilimlarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Masalan, “Suv” mavzusini tabiiy fanlarda suvning xususiyatlari orqali, matematikada suv miqdorini hisoblash orqali, ona tili darsida suvni tejash haqida matn tuzish orqali, tasviriy san‘atda esa suv manzarasini chizish orqali o‘rganish mumkin. Bu usul o‘quvchilarga bir mavzuga turli tomonlardan qarash imkonini beradi. Natijada ular bilimlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘ra boshlaydilar.

Bugungi raqamli texnologiyalar ham o‘quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirish uchun qo‘shimcha imkoniyatlar yaratmoqda. Turli taqdimotlar, elektron topshiriqlar, interaktiv mashqlar, ta‘limiy videolar va raqamli ijodiy loyihalardan foydalanish darsni qiziqarli tashkil etishga yordam beradi. Lekin texnologiyadan foydalanishning o‘zi kreativ fikrlashni rivojlantirib qo‘ymaydi. Muhimi, undan qanday foydalanishdir. Agar o‘quvchi faqat tayyor videoni tomosha qilsa yoki tayyor javobni belgilasa, uning ijodiy faoliyati cheklangan bo‘ladi. Agar unga o‘z taqdimotini yaratish, hikoya tuzish, rasm yoki loyiha tayyorlash imkoniyati berilsa, texnologiya kreativ faoliyat uchun samarali vositaga aylanadi.

Kreativ fikrlashni rivojlantirishda o‘qituvchining munosabati juda muhim. O‘qituvchi o‘quvchilarning fikrlarini hurmat qilishi, ularni savol berishga va o‘z fikrlarini bildirishga undashi kerak. Masalan, “Nima uchun bunday deb o‘ylaysan?”, “Boshqa fikr ham bo‘lishi mumkinmi?”, “Bu vaziyatni boshqa yo‘l bilan hal qilish mumkinmi?” kabi savollar o‘quvchini chuqurroq fikrlashga yordam beradi. O‘qituvchi faqat to‘g‘ri javobni izlashga emas, balki o‘quvchining fikrlash jarayoniga ham e‘tibor berishi lozim. Chunki kreativ fikrlashda ba‘zan noto‘g‘ri javob ham yangi fikrning boshlanishi bo‘lishi mumkin. O‘quvchilarni baholash jarayonida ham kreativ yondashuv talab etiladi. Odatdagi baholashda ko‘pincha javobning to‘g‘ri yoki noto‘g‘riligi asosiy mezon bo‘ladi. Kreativ topshiriqlarda esa o‘quvchining nechta g‘oya taklif qilgani, g‘oyalarining xilma-xilligi, fikrini qanday asoslagani va taklifini rivojlantira olgani ham hisobga olinishi kerak. Masalan, “Kelajak maktabini tasvirlab ber” topshirig‘ida barcha o‘quvchilardan bir xil javob kutish to‘g‘ri emas. Har bir bola o‘z tasavvuriga ko‘ra maktabni turlicha tasvirlashi mumkin. Muhimi, u o‘z g‘oyasini tushuntira olishi va nima uchun aynan shunday fikrga kelganini aytib bera olishi kerak.

Shuningdek, kreativ fikrlashni rivojlantirishda har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish zarur. O‘quvchilarning qiziqishlari, bilim darajasi va fikrlash tezligi bir xil emas. Ayrinim bolalar o‘z fikrlarini tez va erkin ifodalasa, boshqalarga ko‘proq vaqt yoki qo‘shimcha savollar kerak bo‘lishi mumkin. Shuning uchun o‘qituvchi barcha o‘quvchilardan bir xil natijani kutmasdan, ularning individual imkoniyatlarini hisobga olishi kerak. Differensial yondashuv orqali har bir o‘quvchiga o‘z imkoniyatiga mos ijodiy topshiriqlar berish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirish zamonaviy ta‘limning muhim vazifalaridan biridir. Kreativ fikrlash bolaning yangi g‘oyalarni yaratishi, muammolarga turli tomonlardan qarashi, mustaqil qaror qabul qilishi va o‘z fikrini asoslay olishi bilan bog‘liq. Boshlang‘ich ta‘limda muammoli ta‘lim, didaktik o‘yinlar, “aqliy hujum”, loyiha metodi, fanlararo integratsiya, raqamli texnologiyalar va ijodiy topshiriqlardan foydalanish bu ko‘nikmalarni shakllantirishga katta yordam beradi. Shu bilan birga, o‘qituvchi tomonidan erkin va qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratilishi juda muhim. O‘quvchi o‘z fikrini bemaolol ayta oladigan, xato qilishdan qo‘rqmaydigan va yangi g‘oyalarini sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘lgan ta‘lim muhitida kreativ fikrlash yanada yaxshi rivojlanadi. Shunday ekan, boshlang‘ich ta‘limda asosiy e‘tiborni faqat bilimni yod oldirishga emas, balki o‘quvchining mustaqil, ijodiy va erkin fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga qaratish zarur. Bu esa kelajakda o‘z bilimini hayotiy vaziyatlarda qo‘llay oladigan, yangilikka intiladigan va muammolarga mustaqil yechim topadigan faol shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

“Boshlang‘ich ta‘lim tizimida zamonaviy kompetensiyalarni rivojlantirish: integrativ yondashuvlar va amaliy yechimlar” mavzusidagi Respublika anjumani materiallar to‘plami.
NamDPI 2026-yil 9-oktabr

1. Samiyeva Sh.X., Narzulloyeva F.F. Kreativ fikrlash (Darslik)- Buxoro 2022
2. Yaxyayeva U.Sh. *Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari kreativ tafakkurini rivojlantirishning pedagogik-psixologik omillari.* Toshkent, 2024.
3. Xoliqov A.A. Pedagogika. — Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
4. Yo‘ldoshev J.G‘. Innovatsion ta‘lim texnologiyalari. — Toshkent, 2020.
5. Hasanboyeva O. Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi. — Toshkent: TDPU, 2019.